

DRUKWERK

REDACTIE RENUUS
Geregracht 50
2311 PB LEIDEN

PORT BETAALD
LEIDEN

RENUUS

Mededelingen van de AWN

AWN - afdeling Rijnstreek
GEREGRACHT 50
2311 PB LEIDEN.

- 1998 - NUMMER 2
- Van de bestuurstafel
 - Lezingen
 - Excursief
 - Archeoboekreview
 - Nieuwstflitsen

Renus is een uitgave van de afdeling **Rijnstreek** van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.) en verschijnt tenminste tweemaal per jaar.

Oplage: 200 stuks. Redactie: P.J.M. de Baar, G. Jansen, E.E.A. van der Kuijl.
Redactieadres: Geregracht 50, 2311 PB Leiden (werkruimte Rijnstreek).

Gegevens uit *Renus* mogen worden overgenomen mits er voldoende bronvermelding is en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit *Renus* werden verwerkt, aan de redactie wordt toegestuurd.

VONDSTMELDINGEN

Als u iets gevonden heeft, waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met een van de volgende mensen:

Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-5764072
Leo den Hollander, Coornhertstraat 55, 2332 AP Leiden, tel. 071-5312172
Suus Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 GR Alphen a/d Rijn, tel. 0172-494986
Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

MEEHELPE MET OPGRAVINGEN ?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u in de veldwerkagenda zien welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort zullen komen. Voor de precieze gegevens over plaats en tijd kunt u de bovenstaande telefoonnummers bellen. Met nadruk wordt erop gewezen, dat ervaring absoluut niet vereist is.

RESTAUREREN, TEKENEN EN VONDSTVERWERKING.

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Geregracht 50 te Leiden, elke maandag (behalve als er een lezing is) vanaf 20.00 uur.

OPGAVE NIEUWE LEDEN.

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij de Ledenadministratie van de A.W.N., Postbus 714, 3170 AA Portugal. Het gewone lidmaatschap kost f 70,- per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift *Westerheem*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

VAN DE BESTUURSTAFEL.

Dit is de eerste *Renus* die verschijnt na de Algemene Ledenvergadering van 11 mei, waarin Dé Steures en Menno Dijkstra zijn gekozen als respectievelijk nieuwe voorzitter en secretaris. Namens het bestuur wil ondergetekende Ernst Sprietsma en Eric van der Kuijl nogmaals bedanken voor hun inzet.

Als schrijver van dit stukje maak ik gelijk van de gelegenheid gebruik mezelf nader voor te stellen. Al van jongs af aan had ik belangstelling voor geschiedenis en archeologie. Mijn eerste 'vondst' deed ik na een bezoek aan het Huys Dever in mijn geboorteplaats Lisse. Gegrepen door het daar tentoongestelde, meende ik in de tuin van mijn ouders de bodem van een echt 'ridderglas' te hebben gevonden. Dit glas behoorde echter toe aan ene Flipje Tiel uit de Betuwe. Het Huys Dever kwam vervolgens weer op mijn pad in 1985, toen ik als veertienjarige betrokken raakte bij de opgravingen naar de fundamente van de voorhof en voorhuizen door de afdeling Rijnstreek. Nog datzelfde jaar werd ik lid van de AWN. Omdat mijn belangstelling uitging naar de middeleeuwse archeologie besloot ik te gaan studeren aan het IPP te Amsterdam, na een propedeuse geschiedenis. Na mijn afstuderen in 1996 ben ik enige tijd werkzaam geweest voor de Stichting Archeologie Zuid-Nederland bij opgravingen te Weert en Roermond. Vanaf augustus 1997 ben ik aangesteld als onderzoeker in opleiding bij het '*Frisia-project*' en gestationeerd bij het Amsterdams Archeologisch Centrum (voorheen IPP). Dit project beoogt een up-to-date en samenhangend beeld te geven van de ontwikkelingen in het Nederlandse kustgebied gedurende de vroege Middeleeuwen. Mijn taak ligt hierbij in het Zuidhollandse gebied, met name rondom de monding van de Oude Rijn. Door mijn huidige woonplaats Amsterdam en mijn bezigheden is het niet mogelijk om iedere maandagavond en zaterdag bij de afdeling actief te zijn. Toch zal ik zo regelmatig mogelijk mijn gezicht laten zien om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen.

Wanneer u dit leest zal de AWN regiovergadering net achter de rug zijn. De recente veranderingen in het archeologische bestel spelen hierin een belangrijke rol. Een van de punten is de overdracht van enkele taken van de ROB naar de provincies. Zo is de provinciaal archeoloog nu in dienst van de provincie. De ROB heeft Nederland verdeeld in een viertal regio's waarin een team van rijksarcheologen werkzaam is. Voor de sector behoud van de Regio West zijn dit Hans de Haan (coördinatie en bestuurlijke contacten), Marie-France van Oorsouw (uitvoering en handhaving Monumentenwet), Jeroen ter Brugge (planvorming en ruimtelijke ordening) en Guido Mauro (inrichting en beheer).

Een ander belangrijk punt dat van belang is voor de AWN is de plaats van de amateur-archeologie onder Malta. Aangezien deze vooralsnog alleen geldt voor MER-plichtige locaties, zal het uitvoeren van kleine opgravingen door de afdelingen voorlopig nog tot de mogelijkheden blijven behoren. Daarnaast is het van belang dat een draagvlak gecreëerd wordt voor het behoud van cultuurhistorische waarden. Juist binnen de verschillende afdelingen bestaat specifieke kennis over deze waarden in de eigen omgeving.

De AWN is als landelijk vertakte vereniging daarom uitgenodigd deel te nemen aan het Belvédère-project. Dit project beoogt voor de cultuurhistorie een samenhangend, geïntegreerd en actief overheidsbeleid op rijksniveau tot stand te brengen in overleg met andere overheden en particuliere instellingen. In dit kader is de afdelingen gevraagd in hoeverre wij op een aantal punten een bijdrage kunnen leveren. Dit betreft het in kaart brengen van de archeologische waarden in onze regio, het uitzetten van een interessante cultuurhistorische route en het geven van lezingen en excursies voor het onderwijs. Nu ziet het bestuur het eerste punt als een specifieke taak van de ROB, waarbij wij vanzelfsprekend bereid zijn om informatie te verstrekken die vanuit ons eigen onderzoek naar voren komt. De twee overige punten liggen niet binnen de directe mogelijkheden van de afdeling. Bij deze volgt hier dan ook een oproep aan leden die belangstelling hebben voor het samenstellen van een toeristische route, al dan niet in samenwerking met een historische vereniging, of voor het geven van informatie over archeologie in het onderwijs.

Op het gebied van de verzekeringen zijn er enkele wijzigingen/aanvullingen (voor een uitgebreid overzicht zie *Renus* 1997-1). Volgens de huidige wettelijke normen is de AWN correct en afdoende verzekerd. Deze verzekeringen bestaan uit een WA-verzekering, een ongevallenverzekering en een Juridische Bijstandsverzekering. De Milieu-aansprakelijkheidsverzekering bleek niet meer op de AWN van toepassing en is opgezegd. Omdat de AWN niet als reisorganisator kan worden aangemerkt, hoeft bij het organiseren van een excursie geen aparte verzekering te worden gesloten. Voor deelnemers die geen AWN-lid zijn is echter de organisator verantwoordelijk. In het vervolg dient een 'produktomschrijving' van de excursie en een deelnemerslijst tot uiterlijk 1 week van te voren te worden opgestuurd aan Annemieke Bonnema, die de verzekeringen beheert. Daarnaast dienen in het kader van de ARBO-wet alle ongevallen en bijna-ongevallen geregistreerd te worden. Binnenkort zal in *Westerheem* een brochure over de verzekeringen gepubliceerd worden die ook in het vervolg wordt toegezonden aan toekomstige leden.

In het kader van ons *Westerheem*-jubileumnummer wordt de uitwerking afgestemd op verschillende **publicatieprojecten**. Om hiervoor ruimte te maken zullen alle projecten waar wij voorlopig toch niet aan toekomen worden

afgestoten naar het provinciaal bodemdepot, zodat onze werkruimte niet meer zo vol staat met opgravingen waar we voorlopig toch niet aan toekomen. Een verslag over de eerste auteursvergadering vindt u elders in deze *Renus*. Als laatste kan vermeld worden dat na elke bestuursvergadering op het prikbord een besluitenlijstje wordt opgehangen, om de leden meer direct op de hoogte te stellen.

Met vriendelijk groeten namens het bestuur, Menno Dijkstra, secretaris.

LEZINGEN.

In het najaar van 1998 en het voorjaar van 1999 presenteert de AWN-Rijnstreek evenals in de andere jaren een nieuwe cyclus van lezingen. Sprekers uit de vakwereld komen aan het woord om te vertellen over bijzondere vondsten, nieuwe onderzoeken, etc. Er is gestreefd naar aansluiting bij de activiteiten en het werkgebied van de afdeling Rijnstreek. Voor de komende twee lezingen staan op het programma:

Harry van Enckevort (Nijmegen). Hij spreekt op **maandag 9 november** 20.15 uur over het platteland in de Romeinse Tijd in Zuid-Nederland. Aan bod komen opgravingen in Weert, Venray, Kops Plateau en Oss-Ussen.

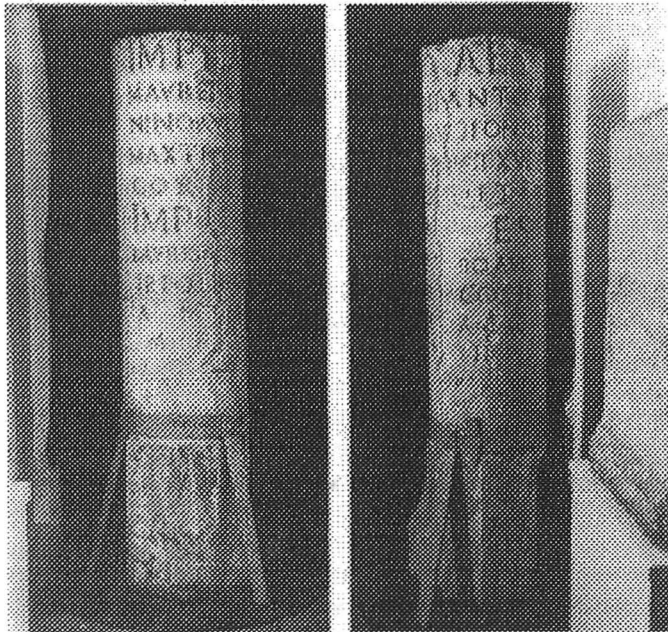
Corien Bakker (Gem. Den Haag). Zij spreekt op **dinsdag, 1 december** om 20.00 uur.

Onderwerp van haar betoog zijn de onlangs gevonden mijlpalen in het Wateringse veld. De vondst is buitengewoon spectaculair te noemen. Nog nooit eerder zijn in Nederland zoveel van dit soort monumenten bij elkaar gevonden. Er waren er tot nu toe twee uit ons land bekend; het aantal is bij deze dus in één keer verdrievoudigd!

Een mijlpaal is een steen waarop de afstand vermeld staat tot de dichtstbijzijnde belangrijke stad. Je zou het met een ANWB-bord kunnen vergelijken. Maar, vier van dat soort stenen bij elkaar lijkt dan op het eerste gezicht wat raar. Eén zou dan toch voldoende moeten zijn? Dat heeft te maken met de andere functie die zo'n steen had: een soort reclamezuil voor de heersende keizer. Het komt er in feite op neer dat elke keizer die werkzaamheden aan die weg liet uitvoeren – je kunt dan denken aan de aanleg maar ook aan periodiek onderhoud – dat op zo'n steen liet vermelden. Zo ontstond er gedurende de periode dat zo'n weg gebruikt werd op een aantal vaste plaatsen als het ware een bos van dit soort palen.

Het was namelijk niet gebruikelijk de steen van een voorganger weg te halen. De drie stenen waarop de tekst bewaard gebleven is, vermelden dan ook alle een andere keizer: keizer Antoninus Pius liet rond 145 na Chr. een steen plaatsen, keizer Elagabalus deed dat rond 220 na Chr. En keizer Decius deed dat in 250 na Chr. Opvallend is de grote hoeveelheid tekst die op de mijlstenen staat. Er staat informatie over de keizer zelf op, zoals de eretitels die hij gekregen heeft, maar ook in twee gevallen informatie over zijn familie. De steen van Elagabalus bijvoorbeeld geeft voornamelijk informatie over de grootvader van de keizer, Septimius Severus. Die was namelijk zelf een heel belangrijk en machtig keizer geweest.

Natuurlijk werden dit soort stenen alleen langs de belangrijkste wegen geplaatst. Blijkbaar heeft hier in het Wateringse Veld zo'n weg gelopen. Deze liep langs het riviertje de Gantel naar de hoofdstad van ons gebied toe, Forum

Afbeelding: de mijlpaal van Rijswijk.

Hadriani, het tegenwoordige Voorburg. Waarschijnlijk was dit ook de weg die de Rijn – waar destijds de grens van het Romeinse rijk gelegen was – met het Maasgebied verbond. Er is al veel meer in het Wateringse veld gevonden. Allereerst is er een klein grafveldje opgegraven, dat ook naast de weg lag.

Er zijn aanwijzingen dat de brandstapel – in die tijd werden de overledenen in de regel gecremeerd – ook op die plek is opgericht. Het gaat overigens om slechts een paar graven; er is een complete urn teruggevonden vol met stukjes verbrand mensenbot en nog wat losse crematieresten.

Aan de andere zijde van het Oosteinde zijn in het afgelopen jaar de resten gevonden van een aantal boerderijen. De mensen die hier woonden waren van inheemse afkomst. We noemen ze de Cananefaten. De boerderijen lagen dus naar nu blijkt langs een Romeinse hoofdweg. Het grafveld zal bij deze boerderijen gehoord hebben.

We weten op dit moment al veel van de mijlpalen, maar nog lang niet alles. De teksten zijn nog niet in zijn geheel ontcijferd. De plaatsnaam bijvoorbeeld zit nog in de modder verborgen. Het gaat dus om heel belangrijke, unieke, historische informatie. Die mag niet verloren gaan. De mijlstenen hebben echter lang in de grond gelegen. Ze zijn daardoor nogal kwetsbaar. Na conservatie zullen de mijlpalen ongetwijfeld een prominente plaatsen krijgen in Den Haag.

De lezingen vinden plaats in het **Gemeentearchief, Boisotkade 2a, te Leiden**. De toegang is gratis.

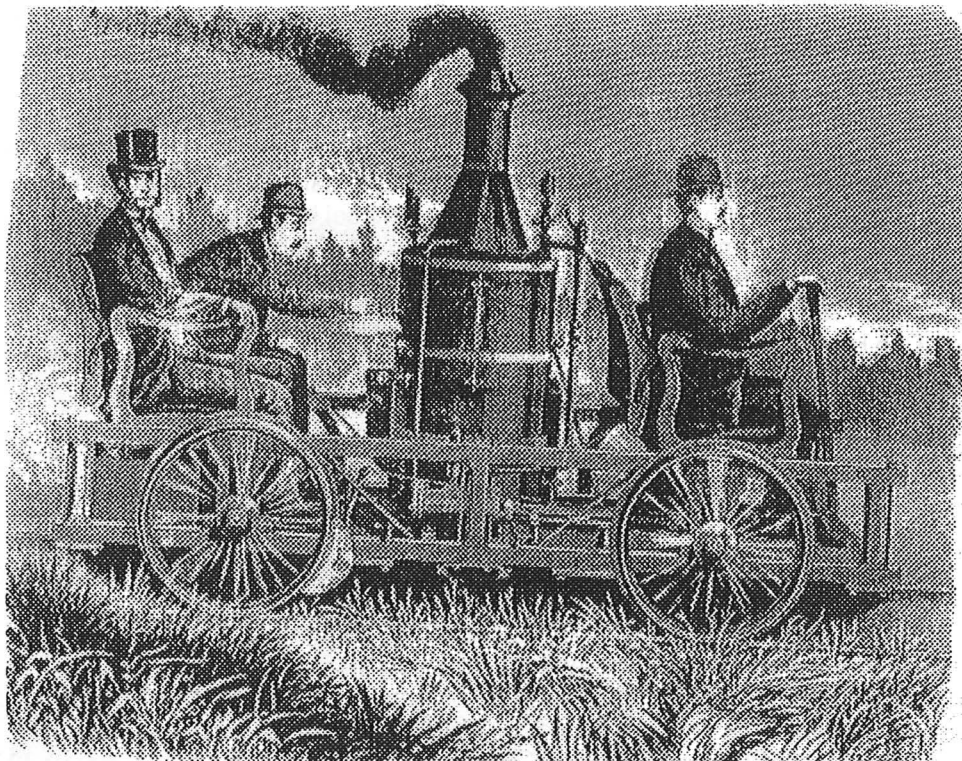
Dé Steures.

Excursief

Nog een punt om in uw agenda te noteren is het volgende:

Naar aanleiding van een bezoek van onze afdeling aan de AWN-Afdeling Lek- en Merwestreek te Dordrecht afgelopen voorjaar, zal laatstgenoemde afdeling een tegenbezoek brengen aan onze afdeling. De datum is **14 november** aanstaande. Plaats van handeling is: **Geregracht 50** te Leiden. Tijd: **ca. 10.30 uur**. De bedoeling is dat na ontvangst met koffie en koek een rondleiding volgt in ons werkgebouw. Vervolgens zal onder uitleg van Eric van der Kuijl een stadwandeling gemaakt worden langs de meest prominente en bijzondere historische gebouwen van Leiden. Tussen de middag wordt er gezamenlijk geluncht in onze werkruimte. In de middag zal een bezoek gebracht worden aan een opgraving in onze regio. Het staat nog niet vast welke opgraving dat wordt. Dat blijft dus nog even een verrassing. Aan het eind van de dag bestaat er de mogelijkheid om gezellig een hapje te eten in een Leids eetcafé. Dit laatste uiteraard op eigen kosten. Graag wil ik bij deze de leden van onze afdeling oproepen om deel te nemen aan deze activiteiten.

Hierbij wil ik tevens een oproep plaatsen voor vrijwilligers om te assisteren bij het smeren van de broodjes, het maken van koffie en thee en het opruimen, afwassen na afloop. Daarnaast zoek ik nog een aantal **chauffeurs** die bereid

zijn om eventueel naar Alphen a.d. Rijn te rijden. Ikzelf meld me als eerste aan.
Wie volgt.....
Deelnemers en vrijwilligers kunnen zich opgeven bij Eric van der Kuil,
telefoon: 071-5226453 of b.g.g. 0252-232222. Tot gauw !

E.v.d.K.

ARCHEOBOEKREVIEW

A.V.A.J. BOSMAN; HET CULTURELE VONDSTMATERIAAL VAN DE VROEG-ROMEINSE VERSTERKING VELSEN I. (Ac. Proefschrift).

Ditmaal in deze rubriek een korte blik op het proefschrift van Arjan Bosman. De promotie vond plaats in december 1997 op de UvA. Als oud IPP-student Provinciaal Romeinse Archeologie, ben ik regelmatig geconfronteerd met het onderzoek naar het Romeinse castellum, dat vanaf 1945 tot en met 1996 heeft plaatsgevonden. Hierbij zijn twee omwallingen gevonden van houten forten, Velsen I en Velsen II, en een haven. Vele onderzoekers hebben er hun sporen verdiend en ook Arjan Bosman was er al van jongs af aan bij betrokken. Dit heeft zijn weerslag gehad in deze promotie (promotor prof. J.H.F. Bloemers) van de als AIO aangestelde Bosman. Bij een bezoek aan het Archeologisch Museum te Haarlem was ik dan ook verrukt dat de neerslag van het jarenlange onderzoek in de vorm van een wetenschappelijk rapport, een inventarisatie van het vondstmateriaal, werd aangeboden. Voor wie zich interesseert voor Romeinse archeologie is dit rapport zeker een must. Velsen was immers gedurende 'lange' tijd de meest noordelijk gelegen militaire versterking. De Friezen zouden uiteindelijk een eind maken aan de Romeinse expansie benoorden de Rijn en verwoestten het fort. De publicatie is overzichtelijk en bondig van opzet. Behalve talloze vondstbeschrijvingen en vele afbeeldingen, vinden we veel details over de verschillende onderzoeken die er in de loop der tijd hebben plaatsgevonden. Behalve de pittige aanschafprijs (f 80,-) - maar wat is veel voor deze immense klus - is er een minpuntje in de vorm van beroerde kopieën van kaarten die zijn toegevoegd. Jammer, dat had voor die prijs anders gekund! Toch nog maar snel even naar Haarlem, voordat ze op zijn.....

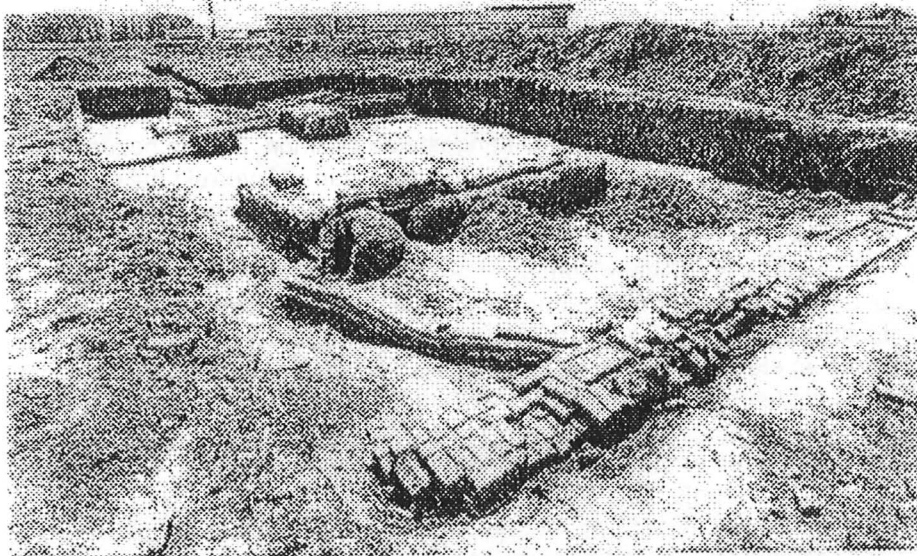
NIEUWSFLITSEN

Uit: *Leidsch Dagblad* zaterdag 9 mei 1998.

Zeventiende-eeuws buitenverblijf De Hoorn blootgelegd.

Leden van de AWN hebben aan De Hoorn in Alphen aan den Rijn een zeventiende-eeuws buitenverblijf aangetroffen. Na ruim drie weken graven, zijn de contouren van het ruime huis duidelijk zichtbaar in het weiland tussen de gevangenis, de geniepoort en de weg N11. De AWN kwam het buitenverblijf op het spoor na bestudering van oude kaarten. Daarop stonden op verschillende plaatsen langs de Rijn huizen getekend. Ook ontdekten de leden op luchtfoto's een verhoging in het weiland waarop de komende jaren bedrijven worden gebouwd. Door een sleuf te

graven, stuitten ze uiteindelijk op het buitenverblijf. De put waarin de resten van het huis liggen, is ongeveer tien bij zeven meter groot en een meter diep. Daarin zijn de buiten en binnenmuren van het huis blootgelegd. Ook is er een gemetselde leiding gevonden. Waarvoor die diende, weet A. Kram van de AWN niet. Vlakbij de leiding staat een kleine stenen iglo. "Dit was de waterput van de keuken. Binnenkort gaan we die nog verder uitgraven. Soms vind je op de bodem van de put nog mooie dingen. Kannen bijvoorbeeld die er destijds in zijn gevallen."

Een beerput is 'helaas' niet gevonden. "Dat zijn voor archeologen ware schatkamers. Vroeger werd alles daar in weggegooid. Ook kun je uit de voedselresten aflezen wat de mensen aten. Dat zegt veel over de bewoners en het gebied waarin ze leefden. Zoals wat voor voedsel er voorhanden was en of de bewoners arm of rijk waren." Misschien komt de AWN daar als nog achter als zij het grachtje dat om het huis lag heeft opgegraven. Deze sloten dienden in de zeventiende eeuw ook als vuilnisstortplaatsen. De komende weken hoopt de ploeg archeologen de gracht bloot te leggen.

Het huis is volgens Kram begin 1800 gesloopt. De sporen daarvan zijn duidelijk zichtbaar in één van de buitenmuren. Daar gaat het keurige metselpatroon plotseling over in hopen puin. De bewoners van het buitenverblijf waren welgesteld, denkt Kram. "We hebben scherven gevonden van duur aardewerk. Dus vermoedelijk waren ze van goede huizen. Niet iedereen kon in die tijd Duits aardewerk importeren."

Uit: *Leidsch Dagblad*, 26 september 1998

Archeologen Nijmeegse universiteit schrijven geschiedenis.

"Deze vondst is niet meer te overtreffen"

Achter het Alphense gemeentehuis en tussen het kantoor van de Stadswachten en dat van de Kunsttuin ligt een bouwput. Veel meer dan wat grauwe en blauwige tinten klei valt er niet te zien. Jan Haalebos en zijn team van de Nijmeegse universiteit hebben geschiedenis geschreven. Nooit eerder kon de aanwezigheid van het fort Albaniana worden aangetoond. Behalve de loop van vier V-vormige grachten hebben de archeologen ook Romeins aardewerk, een dakpan en een beker van een soldaat gevonden. Een steen met een Romeinse inscriptie duidt op de aanwezigheid van een poort van het fort. De inscriptie dateert vermoedelijk uit de tijd van keizer L. Septimus Severus Pius Pertinax (193-211 n.C.). Blokken tufsteen behoren mogelijk tot dezelfde poort.

Over ruim een week begint de opgraving naast de Adventskerk, op de plek waar het centrum voor de beeldende kunsten wordt gebouwd. Haalebos onderzocht daar in 1985 ook al de bodem en stuitte toen op stukken hout uit de Romeinse tijd, vermoedelijk van een barak uit het castellum. De huidige vondsten sluiten goed aan bij de toenmalige theorie.